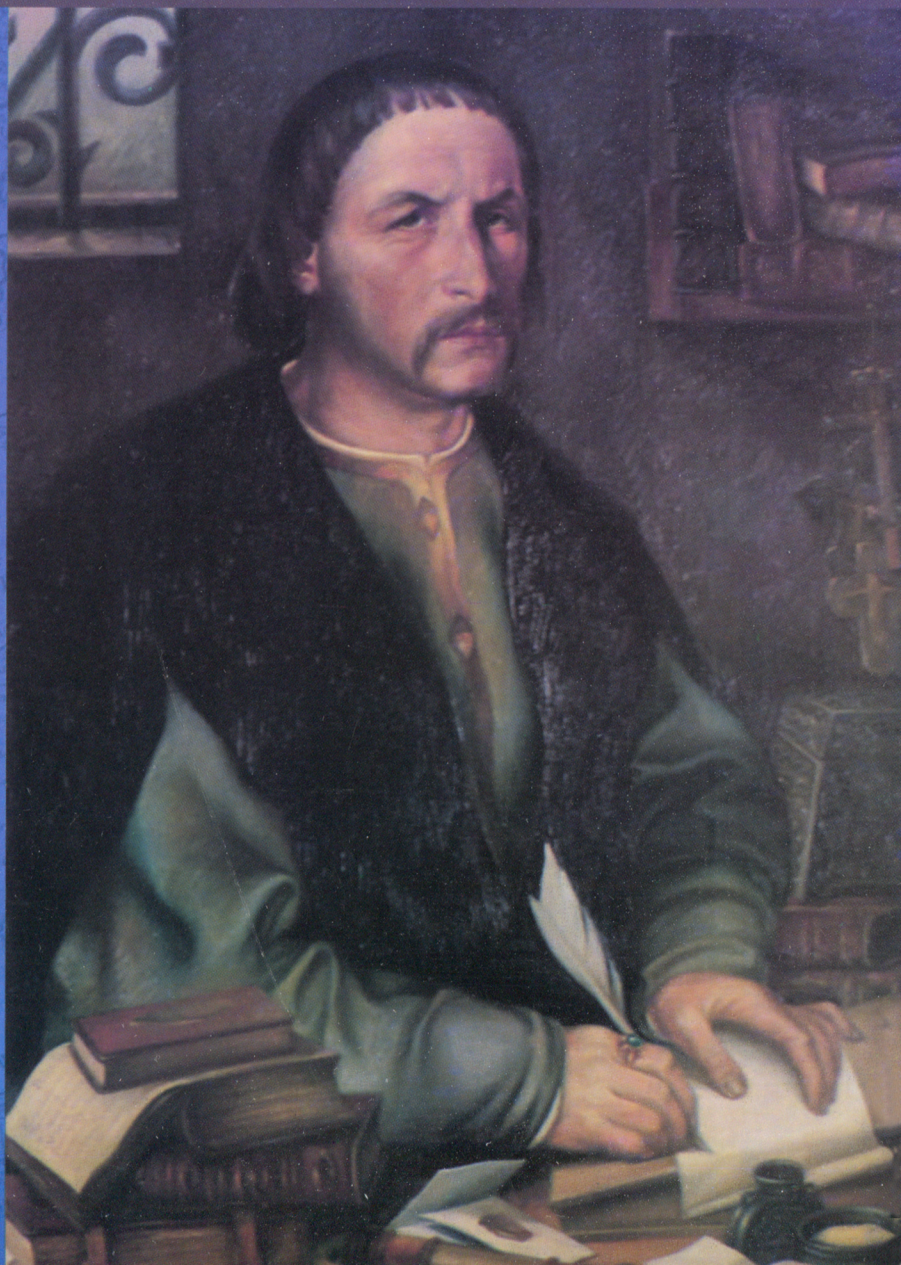

СЕЛО ЖУКИ – БАТЬКІВЩИНА ЛІТОПИСЦЯ САМІЙЛА ВЕЛИЧКА

2019

Центр пам'яткознавства Національної академії наук України
і Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури
Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Полтавська районна рада
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

СЕЛО ЖУКИ – БАТЬКІВЩИНА ЛІТОПИСЦЯ САМІЙЛА ВЕЛИЧКА

Збірник матеріалів Третньої наукової конференції

Київ-Полтава
ЦП НАН України і УТОПІК
2019

УДК 902/904:063(477.53-22)“-08/21” Жуки
С 29

*Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею імені
Василя Кричевського (протокол № 1 від 21 лютого 2019 р.),*

Редакційна колегія:

Л. В. Бабенко, доктор історичних наук, професор; **С. О. Біляєва**, доктор історичних наук; **І. Ф. Ковальова**, доктор історичних наук, професор; **Т. К. Кондратенко**; **М. М. Кононенко**, кандидат наук з державного управління (*голова редкол.*); **В. В. Ластовський**, доктор історичних наук, професор; **А. Г. Логвиненко**; **В. О. Мокляк**, заслужений працівник культури України; **О. Б. Супруненко**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України (*відп. редактор*); **О. М. Титова**, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України.

Рецензенти:

О. О. Нестуля, доктор історичних наук, професор,
М. А. Якименко, доктор історичних наук, професор.

***При передруку та іншому використанні матеріалів збірника
посилання на джерело обов'язкове.***

Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: збірник
С 29 матеріалів Третьої наукової конференції / [ред. кол.: Л. В. Бабенко, С. О. Біляєва, М. М. Кононенко (голова) та ін.; О. Б. Супруненко (відп. ред.)], ЦП НАН України і УТОПІК; ДКіТ ПОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; Полтав. район. рада. — Київ; Полтава: ЦП НАНУ і УТОПІК, 2019. — 184 с., IV кол. вкл.

ISBN 978-966-8999-95-6

Вміщені наукові статті, публікації і матеріали доповідей та повідомлень Третьої наукової конференції «Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка» (м. Полтава, 1 березня 2019 р.), проведеної Полтавський краєзнавчим музеєм імені Василя Кричевського разом із Полтавською районною радою. Висвітлюються проблеми вивчення спадщини визначного земляка-літописця, козацької історії Полтавщини і безпосередньо села Жуків та його околищ від найдавніших часів до сьогодення, джерелознавчі і музеєзнавчі аспекти в історії краю, питання краєзнавства мікрорегіону.

Для істориків, працівників музеїв, учителів загальноосвітніх шкіл, широкого загалу шанувальників історії Полтавщини, учнівської молоді.

УДК 902/904:063(477.53-22) “-08/21” Жуки

© Автори статей, 2019

© ЦП НАНУ і УТОПІК, 2019

© ПКМ ім. Василя Кричевського, 2019

© Полтавська районна рада, 2019

ISBN 978-966-8999-95-6

ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ ПОБЛИЗУ с. ПАТЛАЇВКИ ПІД ПОЛТАВОЮ

Наводяться результати інвентаризації пам'яток археології, розташованих на схід від с. Жуки, на території, прилеглої і належній до меж Історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви».

Ключові слова: скіфський час, селища, курганий некрополь, Дальні Яківці, Патлаївка, Полтава, Поле Полтавської битви.

У двох останніх випусках матеріалів наукових конференцій «Село Жуки – бітьківщина літописця Самійла Величка» опубліковані відомості про пам'ятки археології на території та у безпосередній близькості від с. Жуки, а також у межах сучасного Історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» [11; 12]. Настала черга і до скупчення поселенських та поховальних об'єктів скіфського часу, розташованих дещо на схід від сіл Тахтаулового і Побиванки, а саме поблизу с. Патлаївки Полтавського району [2; 3]. Наразі ці пам'ятки археології пройшли інвентаризацію, на них виготовлена облікова документація, вони ж отримали опис і характеристику в Історико-опорному архітектурному плані міста Полтави (2013 р.) та Плані організації території Державного ІКЗ «Поле Полтавської битви» в м. Полтаві (2017 р.). Насамкінець, Міністерство культури України надало їм статус пам'яток археології місцевого значення. Тому в контексті розгляду потенційних об'єктів майбутнього заповідника ці дані про старожитності доби раннього залізного віку часу існування перших переддержавних утворень на Полтавщині і в Поворсклі зокрема будуть доволі цікавими та важливими. Більшість із них виявлені чи обстежувалися автором, селище Патлаївка I відкрите Г. О. Сидоренко та М. А. Станом 1940 р. [20, с. 12], пізніше обстежувалося і включене до реєстру старожитностей скіфської доби Дніпровського лісостепоного Лівобережжя І. І. Ляпушкіна [10, с. 94, № 83], відзначене в ряді публікацій та рукописних праць цього автора кінця 1940-х – початку 1950-х рр. [напр.: 8, рис. 52; 9], монографії Г. Т. Ковпаненко [4, с. 55].

Поселення **Патлаївка I** – пам'ятка археології місцевого значення (охорон. № 4816-Пл.), селище ранньо- і середньоскіфського часу з матеріалами VII – поч. V ст. до н. е. [13, с. 12]. Знаходить-

ся переважно в адміністративних межах Сем'янівської сільської ради Полтавського району, менша й умовно схилова його південна частина (близько 12–13 га), розміщена на території Київського району Полтавської міської ради, за 0,4–0,6 км на південний захід, захід та північний захід від с. Патлаївка (азимути 270°–310°), на розпайованих чи наданих в оренду сільськогосподарських орних угіддях.

Географічні координати меж селища: із заходу — 49°39'14.302" пн. ш. та 34°34'45.804" сх. д., з півночі — 49°39'07.858" пн. ш. і 34°34'24.067" сх. д., зі сходу — 49°38'32.567" пн. ш. і 34°33'50.491" сх. д., з півдня — 49°38'43.925" пн. ш. і 34°34'26.027" сх. д. (дату WGS 84). Під'їзд з м. Полтави — по автотрасі Н-12 на ділянці Полтава — Опішня — на північ, в бік с. Тахтаулове, до зупинки автобуса «Побиванка», далі — на схід польовою дорогою 0,75 км до вершини пануючого підвищення вододілу і лінії електропередач.

Селище виявлене під час розвідок Г. О. Сидоренко та М. А. Стана 1940 р. [20, с. 12], обстежувалося Г. О. Сидоренко і І. І. Ляпушкіним 1945 р. [8, с. 35, рис 52; 10, с. 94; 15, с. 83; 20, с. 12, 13], Г. Т. Ковпаненко 1953 р. [4, с. 55], О. Б. Супруненьком 1972, 1985, 2003 та 2014 рр. [1, с. 13; 5, арк. 11–12; 6, с. 34–35; 17, с. 24; 19, арк. 8–9, рис. 1: 7; 2: 6; 13].

Розташоване на краю і південному пологому схилі панівного мису високого правого корінного берега р. Ворскли заввишки 74 м над рівнем заплави, на межі з вододілом струмка Побиванки та Ворскли. Максимальна абсолютна висота — 157,4 м.

Селище займає видовжену з північного сходу — півночі на південний захід — південь вздовж русла Ворскли (над західним краєм с. Патлаївка) площу [1, с. 13; 10, с. 94; 15, с. 83; 16; 22, с. 10] близько 32 га (160–200 × 400 × 1600 м). Територія і периферія розорюється з ХІХ ст. Вздовж довшої вісі поселення прокладені дві високовольтні лінії електромереж, з північного заходу — польова дорога. У широтному напрямку посередині та у південній частині селище перетинають чи оконтурують лісосмуги.

Вздовж гребеня вододілу обстеженнями відзначений повздовжний ряд із трьох зольників круглої у плані форми заввишки 0,3–0,4 м і діаметром 15–27 м, розташованих на відстані 90–180 м один від одного. Попелясті плями в інших місцях на поверхні можуть належати також розораним зольникам [19, арк. 12]. Товщина культурних нашарувань, за результатами шурфування 1945 р., становить 0,4–0,6 м. Рештки верхнього прошарку відкладень наразі утворюють орний шар [21, с. 135].

Підйомні матеріали належать характерним зразкам ліпної кераміки ворсклинського локального варіанту лісотепової культури скіфського часу VII – початку V ст. до н. е., є окремі фрагменти кераміки пізньоскіфської епохи – кінця V – IV ст. до н. е., уламки виробів з граніту і кварциту [9; 10, с. 94; 19, арк. 12; 21, с. 135], поодинокі фрагменти гончарного посуду черняхівської культури пізньоримського часу.

Археологічні дослідження, крім робіт 1945 р. та наступних зборів матеріалів, не проводилися. Колекції з розвідкових обстежень селища 1945 і 1985 рр. у складі уламків ліпного посуду, виробів з каменю та фрагментів різаних і колотих кісток, зберігаються у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Зауважимо, що курганными некрополями елітарного прошарку населення цього селища, на нашу думку, були група курганів на місці Пам'ятника шведам від шведів біля сусіднього с. Побиванка [11, с. 45–46], розміщена за 0,4–0,7 км на захід – північний захід від поселення, а також невеликі групи курганів IV на південний захід від с. Сем'янівка (лише за 0,2 км від території селища) та III біля с. Побиванка [12, с. 84–85] (остання, певно, належала до числа найдавніших). Описи і характеристики цих комплексів поховальних пам'яток оприлюднені друком у попередніх випусках збірників і матеріалів конференцій «Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка» [11; 12].

Поселення **Патлаївка II** – пам'ятка археології місцевого значення (охорон. № 4794-Пл.), селище фіналу середньо- та пізньоскіфського часу з матеріалами кінця VI–IV ст. до н. е. [1, с. 13, 22; 13, с. 12]. Розташоване на південний захід над с. Патлаївка, за 1,25 км на північний схід від Яківчанського шляхопроводу через залізницю «Київ – Харків», 0,7 км в тому ж напрямку від пам'ятного знаку на місці командного пункту Петра I під час Полтавської битви 1709 р., в адміністративних межах Київського району Полтавської міськради [16, с. 89; 17].

Географічні координати меж поселення: з півночно-західного боку – 49°38'33.778" пн. ш. та 34°34'09.293" сх. д., північно-східного – 49°38'33.119" пн. ш. і 34°34'26.472" сх. д., південно-східного – 49°38'26.912" пн. ш., 34°34'25.180" сх. д. Під'їзд у м. Полтаві – автотранспортом до зупинки «Поворот» перед Яківчанським шляхопроводом, далі – стежкою і польовою дорогою на північний схід в бік с. Патлаївки.

Виявлене О. Б. Супруненьком у 1972 р. Обстежувалося Г. О. Сидоренко та О. Б. Супруненьком 1979 р. [16, с. 90], І. М. Кулатовою

і О. Б. Супруненок 1985 р. [6, арк. 7–8], останнім у 2003 [19, арк. 9, рис. 13–14; 21, с. 135] та 2014 рр.

Взято на облік рішенням позачергової 58-ї сесії 5-го скликання Полтавської міської ради від 21.10.2010 р. «Про затвердження Списку об'єктів культурної спадщини» № (п. 8), наказом управління культури Полтавського міськвиконкому від 21.01.2011 р. № 17-д «Про затвердження «Списку об'єктів культурної спадщини міста Полтава». Південно-західна частина поселення, згідно із Історико-архітектурним опорним планом і спеціальною науково-проектною документацією для визначення історичних ареалів та меж і режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування м. Полтава, затвердженими рішенням позачергової 37-ї сесії шостою скликання Полтавської міської ради від 27.12.2013 р., входить до третього історичного ареалу міста, що охоплює територію Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» та групову охоронну зону заповідника і психіатричної колонії.

Використовується під лісові насадження, частково зайняте польовою дорогою, близько третини площі займають городи. Переважно з боку с. Патлаївки задерновані та щільно заліснені ділянки у надсхиллі правого корінного берега Ворскли мають рештки оборонних позицій фашистів 1943 р.

Поселення розташоване на підпрямокутної форми мису високого корінного берега р. Ворскли (300 x 500 м), що здіймається на рівнем заплави на 73 м край південно-західної околиці села (між сосновим лісом і дібровою), за 0,2 км на північний захід від колишньої поміщицької садиби, лівобіч від польової дороги с-ще Яківці — с. Патлаївка та на північний захід (через яр) від старого сільського кладовища [19, арк. 9]. Селище розміщується над краєм ворсклинської долини між двома поселеннями скіфського часу — Патлаївка I і III [1, с. 13].

Займає площину ледь горбкуватого плато мису, оточену з широтних боків зволженими залісненими ярами, вкрите листяними лісовими насадженнями, що мають прогалину в центрі, котра використовується під городи [6, арк. 35; 21, с. 135].

Селище видовжене за віссю північний захід – південний схід, в тому числі займаючи злегка понижені краї мису. Його довжина — 450–500 м, ширина з північного сходу на південний захід — 200–300 м. Підйомні матеріали зустрічаються також вздовж польової дороги і розораної площини основи мису від плато з південно-західного боку, на відстані 30–60 м від лісових насаджень,

де помітні окремі попелясті плями розораних заглиблених будівель. Загальна площа поселення — 12,5 га.

Посередині вкритої лісом території селища розташована ділянка городів розміром 45–150 x 190 м, площею близько 1,9 га. На ній підвищеннями в 0,3–0,4 м і попелястим складом ґрунту вирізняються три округлої форми зольники [19, арк. 9] діаметром 30 (№ 1) і 10–13 м (№№ 2–3). Їх поверхня тривалий час розорювалася, тому містить численні уламки ліпного посуду, обмазки, фрагменти античних амфор, виробів із кварциту тощо. Знахідки переважно відносяться до фіналу середньо- і пізньоскіфського часу (кінець VI–IV ст. до н. е.) [21, с. 135], виявлено також кілька уламків гончарного посуду черняхівської культури (III – поч. V ст. н. е.).

Географічні координати умовних центрів двох більших зольників наступні: № 1 — 49°38'30.199" пн. ш. та 34°34'21.306" сх. д., № 2 — 49°38'28.511" пн. ш. і 34°34'25.115" сх. д. Товщина культурних нашарувань становить 0,5–0,6 м. Археологічні дослідження, крім шурфування та зачисток у пізніх заглибинах, не проводилися.

Більше двох третин площі селища вкрито лісовими насадженнями і кущами. На заліснених ділянках є рештки кількох бліндажів і окопів часу Другої світової війни, влаштованих здебільшого ближче до схилів мису [19, арк. 9].

Виявлені в ході обстежень селища матеріали (фрагменти кераміки, пряслиця) зберігаються в колекції Полтавського краєзнавчого музею.

Поселення **Патлаївка III** — пам'ятка археології місцевого значення (охорон. № 4795-Пл.), селище пізньоскіфського часу з матеріалами V–IV ст. до н. е. [1, с. 13; 22, с. 10; 24, с. 263]. Розташоване в адміністративних межах Київського району Полтавської міської ради, за 0,31 км на південь від околиці с. Патлаївки, за 1,5 км на північний схід від Яківчанського шляхопроводу через залізницю «Київ – Харків», за 0,67 км на схід – північний схід від пам'ятного знаку на місці командного пункту Петра I під час Полтавської битви 1709 р. [13, с. 12; 17, с. 54; 22, с. 10].

Географічні координати меж поселення: з півночного боку — 49°38'16.415" пн. ш. та 34°34'34.824" сх. д., південно-західного — 49°38'10.176" пн. ш., 34°34'31.267" сх. д., південно-східного — 49°38'09.913" пн. ш. і 34°34'35.069" сх. д. Під'їзд у м. Полтаві — аналогічний, далі — стежкою і польовою дорогою на північний схід в бік Патлаївки і нового Яківчанського кладовища.

Виявлене О. Б. Супруненьком у 1972 р. [16]. Обстежувалося І. М. Кулатовою та О. Б. Супруненьком 1985 р. [5, арк. 10; 23, с. 75], останнім у 2003 р. [19; 21, с. 135], оглядалося науковцями ЦОДПА

2014 р. та співробітниками ІКЗ «Поле Полтавської битви» разом із автором 2016 р.

Взято на облік рішенням позачергової 58-ї сесії 5-го скликання Полтавської міської ради від 21.10.2010 р. «Про затвердження Списку об'єктів культурної спадщини» № (п. 8), названим вище наказом управління культури Полтавського міськвиконкому. Західна чверть поселення, згідно із Історико-архітектурним опорним планом м. Полтави, входить до третього історичного ареалу міста, що охоплює територію Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» та групову охоронну зону заповідника і психіатричної колонії. Використовується під сільськогосподарські орні угіддя, а також як польова дорога до с. Патлаївка та задерновані ділянки у надсхиллі правого корінного берега Ворскли, де помітні сліди оборонних позицій 1943 р. і місце тимчасового облаштування оглядового майданчика над колишньою трасою мотокросу 1970-х рр.

Поселення займає незначний, ледь округлий виступ високого берега р. Ворскли (100 x 230 м), що здіймається на 75–77 м над рівнем заплави на південь від околиці Патлаївки і соснового лісу, за 40 м на північ від території нового Яківчанського кладовища, по обидва боки польової дороги (с-ще Дальні Яківці — с. Патлаївка). Розміщується над краєм Ворсклинської долини: між селищем скіфського часу Патлаївка II та групою курганів на території 2-го укріпленого табору російської армії 1709 р. [1, с. 13; 17, с. 54; 24, с. 263].

Розташоване вздовж схилу плато корінного берега, з меридіональних боків обмеженого ярмом і незначною заглибиною вибалока з кількома деревами.

Селище видовжене за віссю північ – південь. Його довжина — 200 м, ширина зі сходу на захід — 80–100 м. Підйомні матеріали залягають біля польової дороги, що прокладена через західну частину пам'ятки, на розораній площі — близько 2,0 га. У північній частині встановлена залізобетонна опора високовольтної лінії електромереж — ЛЕП 110 кВ [19, арк. 10], отже, територія селища знаходиться в зоні охорони об'єкта енергопостачання.

Від центру до південної частини помітний рядок з п'яти попелястих плям розораних зольників у вигляді округлих пагорбів заввишки 0,2–0,6 м і діаметром 15–25 м, позначених концентрацією підйомних матеріалів та попелястим вмістом ґрунту. Тут виявлені численні знахідки уламків ліпного посуду, фрагменти античних амфор, відщепи кварциту, шматки обмазки, граніту тощо.

Географічні координати умовних центрів двох більших зольників наступні: № 1 — 49°38'11.227" пн. ш. та 34°34'32.783" сх. д.,

№ 2 — 49°38'12.379" пн. ш. і 34°34'32.862" сх. д. У північно-західній та південно-східній частинах селища виявлені ще дві попелясті плями — сліди розораних зольників чи об'єктів площею 10–30 м².

Товщина культурних нашарувань, за результатами шурфування, становить 0,3–0,4 м. Детальніших археологічних досліджень не проводилося [1, с. 13; 5, арк. 17; 24, с. 263].

Поверхня селища тривалий час розорювалася, використовується під городи. Знахідки відносяться здебільшого до пізньоскіфського часу (V–IV ст. до н. е.) та представлені уламками ліпного посуду: вінець горщиків з пальцевими зачіпами по зрізу чи проколами під ним, а також без прикрас та з лише з потовщеннями під зрізом, краями мисок з шерехатою поверхнею, вінцями ледь загладжених корчажок, денцями мініатюрного горщика і невеликих посудин з позначеним утором, пряслицем біконічної форми зі зрізаною верхньою основою, а також бронзовими стрижнем шпильки й тригранним наконечником стріли IV ст. до н. е. [19, с. 135].

Південна периферія зайнята похованнями кладовища, північна — лісовими сосновими насадженнями поряд із сучасним капищем язичників-рідновірів. Тут, вірогідно, має зберігатися один чи два зольники край північної частини поселення, що зайняті лісом.

Виявлені у ході обстежень селища матеріали (добірка уламків ліпної кераміки, амфор, виробів з каменю у кількості 30 од.) зберігаються в колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Усі три селища належить до кола поселенських пам'яток ворсклинського локального варіанту лісостепової культури скіфської доби.

Курганним некрополем двох останніх поселень, вірогідно, є залишки **групи курганів поблизу селища Дальні Яківці**, біля північної межі м. Полтави (охоронний № 4797-Пл) [17, с. 56; 22, с. 10].

Цей археологічний комплекс поховальних пам'яток розташований у Київському районі Полтавської міськради, поблизу Дальніх Яківців, на території 2-го табору російської армії, спорудженого напередодні Полтавської битви у червні 1709 р. [14], за 0,53 км на південний захід від кладовища с. Патлаївки та 0,9 км на північний схід від Яківчанського шляхопроводу через залізницю «Київ – Харків», за 0,42 км на північний схід від пам'ятного знаку на місці командного пункту Петра I під час Полтавської битви 1709 р. [13, с. 12].

Кургани виявлені автором 1989 р. [17, с. 55–56; 21, с. 136], обстежувалися ним же та К. М. Мироненком у 2014 і 2016 рр.

Взяті на облік за рішенням позачергової 58-ї сесії 5-го скликання Полтавської міської ради від 21.10.2010 р. «Про затвердження Списку об'єктів культурної спадщини» № (п. 5), названим вище наказом управління культури Полтавського міськвиконкому. Територія групи курганів, у складі меж 2-го укріпленого табору російської армії 1709 р., згідно із Історико-архітектурним опорним планом м. Полтава, затвердженими рішенням позачергової 37-ї сесії шостого скликання Полтавської міської ради від 27.12.2013 р., входить до третього історичного ареалу міста.

Кургани знаходяться на високому корінному березі р. Ворскли і займають підвищення плато понад 70 м над рівнем заплави за 0,1–0,3 км на захід від схилу крутого берега [19, арк. 15-16, рис. 31: 5; 37], поряд із зоною залягання культурних нашарувань селища скіфського часу Патлаївка III та новим Яківчанським кладовищем [21, с. 136].

Насипи вишикувані видовженим ланцюжком за віссю з північного заходу на південний схід. Група розміщується на сільськогосподарських орних угіддях у межах території 2-го укріпленого табору російських військ на південний захід, фактично, навпроти двох селищ скіфського часу — поселень Патлаївка II і III. Складається з 5-ти насипів та двох курганоподібних підвишень (напівне, розораних курганів), висота яких коливається від 0,2 до 0,5 м при діаметрах 12–18 м, займаючи вершину плато високого берега з абсолютною висотою 156,8 м за Балтійською системою вимірів. Видовжена ланцюжком у вказаному вище напрямку на відстань 0,2 км. Кургани займають площу близько 0,12 га [6, с. 36; 21, с. 136].

П'ять насипів (кургани №№ 1–5) згруповані навколо найвищого і більшого, що знаходиться у лісосмузі, східну полу його перетинає стара ґрунтова дорога до с. Патлаївки. Два інші курганоподібні насипи (№№ 6–7) розташовані за 0,1 км на південний схід, ближче до селища скіфського часу — Патлаївка III.

Обміри насипів наведені нижче у таблиці:

№ п/п	Висота (м)	Діаметр (м)	Стан насипу
1	0,40	20	Розораний, помітна пляма суглинкового материкового викиду з поховання.
2	0,50	22	Широтні поли розорані, східна — під польовою дорогою, центральна частина зайнята дубовою лісосмугою.
3	0,45	25	Розораний, чітко помітний на тлі ріллі округлою в плані формою насипу.

4	0,30	16	Роззораний, на незначному підвищенні.
5	0,40	18	Роззораний, з округлими в плані обрисами.
6	0,35	17	Дуже роззораний.
7	0,40	20	Округлий у плані, розтягнутий.

На насипах №№ 1 і 3 виявлені дрібні уламки ліпного посуду скіфського часу (від горщиків та миски), біля піл насипу № 5 знайдені фрагменти оранжевоглиняної амфори.

На південний схід від групи на відстані 50–150 м наявні ще три невеликі курганоподібні підвищення заввишки 0,2–0,3 м і діаметром 10–15 м, віднесення яких до числа курганів без проведення досліджень передчасне.

Група — рештки курганного некрополю «куща» селищ скіфського часу Патлаївка II і III на північній околиці Полтави — один з небагатьох досі збережених комплексів поховальних пам'яток раннього залізного віку в межах міста [13, с. 12; 16; 17, с. 56] й історичного Поля Полтавської битви [14]. Вірогідно, що частина масивів ґрунту з насипів цих курганів були використана в ході спорудження у червні 1709 р. обвалувань Другого табору російської армії часу Полтавської битви.

Таким чином, скупчення поселенських і поховальних пам'яток скіфської доби поряд із с. Патлаївкою на північній околиці Полтави, розтягнутих у просторі над заплавою Ворскли більше ніж на 1,5 км, може гіпотетично розглядатись як рештки життєдіяльності одного великого поселення, що існувало від епохи скіфської архаїки до фіналу пізньоскіфського часу [1, с. 13]. Проте, три частини такого «поселення» відділені одне від одного помітними природними рубежами — глибокими ярами та супутніми з ними вибалками завширшки 0,1–0,4 км [2; 3], ніби засвідчують окремішність існування цих селищ, а виявлені матеріали — їх хронологічну послідовність існування в часі (з півночі на південь). Це ж саме спостерігається й за підйомними матеріалами з поверхні курганних некрополів, розташованих на захід чи північний та південний захід від поселень [11; 12]. Отже, напрошується цілком закономірний висновок про належність усіх селищ до певних етапів існування саме єдиного поселення, мешканці якого з часом змінювали межі забудованої території (через виснаження угідь, природні явища, епідемії чи внаслідок знищення за різних обставин забудови), котра відроджуючись поступово переміщувалась у південний бік. Упродовж цих етапів життєдіяльності зменшувалась і площа такого селища. Подібний стан справ відповідає сучасним уявленням про характер заселення Повороскля за скіф-

ської епохи. Хоча таке припущення ще потребує перевірки шляхом проведення археологічних досліджень.

Окремі ж знахідки 1972 і 2017 рр. дозволяють вбачати замість 300-річного часу існування патлаївського поселення дещо значніший період обжитості приполтавських теренів населенням скіфської епохи, принаймні, в 600–700 років. За 0,55 км на південний схід у надзаплав'ї пересохлої стариці правого берега Ворскли, навпроти селища Патлаївка III, на дюнному підвищенні, свого часу зайнятому городами, виявлені уламки ліпного посуду з орнаментациєю дрібними скошеними нігтьовими насічками по вінцю, характерні для посуду пізньоскіфської традиції III–I ст. до н. е. – I ст. н. е., на кшталт кераміки з Котелевського городища поряд з ур. Замківщина [7, с. 13, рис. 7; 18, с. 253, 257, мал 3]. Це може бути підтвердженням не суцільного знелюднення узбережжя Ворскли за ранньосарматського часу, а часткового збереження тут окремих груп пізньоскіфського населення до рубежу ер чи трохи пізніше [7, с. 21]. Як відомо, мешканці таких пізньоскіфських селищ через тогочасні кліматичні умови й особливості ведення господарства, можливо, й за впливу безпекового фактору, здебільшого переселялися до річкових долин, де займали підвищення у надзаплав'ї [7, с. 20–21]. Розвідки у правобережній надзаплавній смузі над річкою в районі від Патлаївки до Яківців, сподіваємося, принесуть чергові підтвердження поширеності отриманих артефактів. Адже подібні знахідки уламків посуду пізньоскіфської традиції відомі навпроти згаданих поселень на лівому березі Ворскли — на дюнному різночасовому багатопаровому надзаплавному поселенні на території колишнього хут. Марки Полтавського району [7, с. 16, рис. 10: 1–3].

Джерела та література

1. Археологические памятники территории г. Полтавы и окрестностей: каталог / Авт.-сост. Супруненко А. Б.; ПКМ; ПОО УООПИК. — Полтава: РИО Облстатуправления, 1988. — 24 с.
2. Карта: Полтава. — М-36-94-А-а. — М 1: 25000. — Сост. местн. 1986 г. — М.: ГУГК, 1990.
3. Карта: Х-41-65-А-в. — М 1: 25000. — Съёмка 1954 г. — М.: ГУГК, 1965.
4. Ковпаненко Г. Т. Племена скіфського часу на Ворсклі / Г. Т. Ковпаненко; АН УРСР, Ін-т археол. — К.: Наукова думка, 1967. — 187 с.
5. Кулатова И. Н. Отчет о раскопках и разведках в Поворсклье в 1985 г. (Полтавская обл.) / Кулатова И. Н., Супруненко А. Б.; ПКМ // НА ІА НАНУ. — Ф. е. — 1985/102. — №№ 21886-21887. — 42 арк., 75 рис.; НА ПКМ. — Спр. 03-233/1-4. — 42, 18 арк.
6. Кулатова І. М. Пам'ятки археології на території заповідника «Поле Полтавської битви» / Кулатова І. М., Супруненко О. Б. // Північна війна

та її наслідки для України: зб. н. пр.; ІКЗ «Поле Полтавської битви». — Полтава, 1992. — Вип. 1. — С. 34–36.

7. Кулатова І. М. Пізньоскіфські та пізньозарубинецькі старожитності Полтавщини / Кулатова І. М., Супруненко О. Б., Терпиловський Р. В.; ІА НАНУ; ЦП НАНУ і УТОПІК; ЦОДПА. — К.; Полтава: Археологія, 2005. — 100, 2 с.: іл., 1 вкл.

8. Ляпушкин И. И. Археологические памятники эпохи железа в бассейне среднего течения р. Ворсклы (гор. Полтава – с. Бельск) / И. И. Ляпушкин // КСИИМК. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1947. — Вып. XVII. — С. 34–36. — Рис. 52.

9. Ляпушкин И. И. Итоги полевых изысканий 1945 г. в бассейне р. Ворсклы (Полтавская и Харьковская обл.) и некоторые выводы из них. 1951 г. / И. И. Ляпушкин // НА ПКМ. — Спр. 03-4. — 34 арк.

10. Ляпушкин И. И. Днепровское Лесостепное Левобережье в эпоху железа / И. И. Ляпушкин // Материалы и исследования по археологии СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1961. — № 104. — 382 с.

11. Мироненко К. Комплексна пам'ятка археології й історії біля Побиванки під Полтавою / Костянтин Мироненко, Олександр Супруненко // Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: зб. мат-лів наук. конф. / ЦП НАНУ і УТОПІК; УК ПОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; Полтав. район. рада; [ред. кол.: Л. В. Бабенко, М. М. Кононенко, А. Г. Логвиненко та ін.; О. Б. Супруненко (відп. ред.)]. — К.; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. — С. 44–49.

12. Мироненко К. Поселення і кургани поблизу с. Побиванки під Полтавою / Костянтин Мироненко, Олександр Супруненко // Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: зб. мат-лів Другої наук. конф. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ДКіТ ПОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; Полтав. район. рада; [ред. кол.: Л. В. Бабенко, М. М. Кононенко, А. Г. Логвиненко та ін.; О. Б. Супруненко (відп. ред.)]. — К.; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018. — С. 82–87.

13. Полтава: історичний нарис / [ред. кол.: Г. П. Білоус, В. А. Войналович, О. П. Єрмак та ін.; наук. ред. О. Б. Супруненко та ін.]. — Полтава : Полтав. літератор, 1999. — 280, 24 с. кол. іл.

14. Сальніков В. О. Табір російських військ поблизу Яківців у Полтаві як історико-археологічний об'єкт / В. О. Сальніков // Старожитності Лівобережного Подніпров'я – 2013: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПІК; ІА НАНУ; ЦОДПА; [редкол.: Івакін Г. Ю., Ковальова І. Ф., Супруненко О. Б. (наук. і відп. ред.) та ін.]. — К.; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2013. — С. 156–165.

15. Сидоренко Г. О. Довідник з археології України. Полтавська область / Г. О. Сидоренко, Є. В. Махно, Д. Я. Телегін; АН УРСР, Ін-т археол.; УТОПІК. — К.: Наукова думка, 1982. — 108 с.

16. Супруненко О. Б. Пам'ятки археології в межах Полтави / О. Б. Супруненко // Добромисл. — Полтава, 1993. — № 2 (3). — С. 88–94.

17. Супруненко О. Б. На землі Полтавській. Пам'ятки археології Полтави та околиць / Супруненко О. Б.; ЦОДПА. — Полтава: Археологія, 1998. — 157 с.

18. Супруненко О. Б. Котелевське городище у Середньому Поворсклі / О. Б. Супруненко // Наукові праці іст. фак-ту Запорізьк. держ. ун-ту: зб. наук. пр. / ЗДУ; Ін-т укр. археогр. та джерелозн. ім. М. С. Грушевського, Запорізьк. відділ. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – Вип. XV. – С. 251–257.

19. Супруненко О. Б. Звіт про розвідки на території м. Полтави і в Полтавському районі Полтавської області у 2003 році з підготовки археологічної частини тому «Зводу пам'яток історії та культури» / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О.; ЦОДПА // НА ІА НАНУ. – Ф. е. – 2003/141; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 379. – 73 арк.

20. Супруненко О. Галина Сидоренко та археологічна діяльність Полтавського краєзнавчого музею у середині ХХ ст. / Олександр Супруненко // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. ст. 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток / УК ПОДА; ПКМ; [редкол.: Волошин Ю. В., Лобурець В. Є., Мокляк В. О. та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2004. – [Вип. І]. – С. 10–33.

21. Супруненко О. Б. Археологічні розвідки у м. Полтава та Полтавському районі / Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О. // АЛЛУ. – Полтава, 2005. – № 1-2 (17-18). – С. 132–147.

22. Супруненко О. Б. До укладання реєстру пам'яток археології території міста Полтави / Супруненко О. Б. // Охорона та дослідження пам'яток археології: мат-ли 7-го наук.-практ. семінару: зб. наук. ст. / ЦОДПА; ІКЗ «Більськ»; [редкол.: Гаврилюк Н. О., Скорий С. А., Супруненко О. Б. (відп. ред.) та ін.]. – Полтава: Вид-во «Фірма «Техсервіс», 2006. – С. 9–11.

23. Супруненко А. Б. Материалы скифского времени из раскопок и разведок Полтавского краеведческого музея / А. Б. Супруненко // Киммерийцы и скифы: тез. докл. Всесоюзн. семинара, посвящ. памяти А. И. Тереножкина / ИА АН УССР; Кировоград. ГПИ. – Кировоград, 1987. – Часть II. – С. 74–75.

24. Супруненко А. Б. Археологические памятники г. Полтавы и окрестностей / А. Б. Супруненко, П. Я. Гавриш // Археологические открытия 1986 г.: ежегодн. – М.: Наука, 1988. – С. 263.

Олександр Супруненко
ПАМ'ЯТКИ АРХЕОЛОГІЇ ПОБЛИЗУ
с. ПАТЛАЇВКИ ПІД ПОЛТАВОЮ

Резюме

У публікації наводяться результати обстежень пам'яток археології, розташованих на схід від с. Жуки, на території, прилеглої і належній до меж Історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви», — поблизу с. Патлаївки Сем'янівської сільської ради Полтавського району та в межах Київського району м. Полтави. Охарактеризовані три селища Патлаївка І, ІІ і ІІІ, рештки курганного некрополю скіфського часу на північ від Дальніх Яківців, вміщені дані про виявлення пізньоскіфської кераміки навпроти поселень у ворсклинській заплаві. Селища розглядаються як рештки єдиного поселення

VII – IV ст. до н. е., забудова та господарські об'єкти якого поступово (з часом) переміщувалися жителями на південь, вздовж сусідніх місів корінного берега річки.

Ключові слова: скіфський час, селища, курганний некрополь, Дальні Яківці, Патлаївка, Полтава, Поле Полтавської битви.

Oleksandr Suprunenko

Summary

ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS NEAR PATLAIVKA VILLAGE NOT FAR FROM POLTAVA

Results of investigation of archaeological monuments at the east from Zhuky Village at the territory close and included to the Historical and Culture Reserve “The Field of the Great Poltava Battle” – near Patlaivka Village Semianivka Village Council Poltava District and Kyiv District of Poltava City, are given in the article. Three settlements Patlaivka 1, 2 and 3, remains of barrow necropolis of the Scythian Time to the north from Dalni Yakivtsi are characterized, data concerning finding of late-Scythian ceramics against settlements in the Vorskla River basin are given. Settlements are observed as remains of one settling of the 7th – 4th cc. BC, which contained buildings and industrial objects were gradually moved by its inhabitants to the south, along near-by mulls of the river bedrock coast.

Keywords: *the Scythian Time, settlements, barrow necropolis, Dalni Yakivtsi, Patlaivka, Poltava, The Field of the Great Poltava Battle.*

АВТОРИ

Бабенко Людмила – завідувачка кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, професор, доктор історичних наук, заслужений працівник освіти України.

Баранець Петро – старший науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Бороденко Олена – доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, кандидат історичних наук.

Гейко Анатолій – завідувач відділу палеогончарства Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України в Опішному, директор Мачухівського краєзнавчого музею, кандидат історичних наук.

Діптан Ірина – доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, кандидат історичних наук.

Катренко Дар'я – учениця 8 класу Тахтаулівського НВК Полтавської районної ради Полтавської області.

Кондратенко Тамара – головний зберігач фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Кондратенко Наталія – завідувач сектору науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Кононенко Михайло – голова Полтавської районної ради, кандидат наук з державного управління.

Лавріненко Алла – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу музеєзнавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Лимар Олександр – науковий співробітник науково-дослідного відділу пам'яткознавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Макаренко Сергій – науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви».

Мельникова Ірина – завідувачка науково-дослідного експозиційного відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Мокляк Володимир – заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, заслужений працівник культури України.

Остроушко Костянтин – священник церкви Покрови Пресвятої Богородиці с. Жуки Полтавського району Української Православної Церкви Київського Патріархату.

Сердюк Ігор – доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, доктор історичних наук, доцент.

Сиволап Наталія – завідувачка науково-дослідного відділу пам'яткознавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
Скирда Антоніна – завідувачка сектору науково-дослідного відділу пам'яткознавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Скирда Олег – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу музеєзнавства Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Сулима Оксана – завідувачка сектору науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Супруненко Олександр – директор Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, заслужений працівник культури України.

Сушко Наталія – науковий співробітник відділу археології Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця»

Шаповал Лариса – доцент кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, кандидат історичних наук.

Шерстюк В'ячеслав – завідувач відділу Центру охорони та досліджень пам'яток археології Полтавської обласної ради.

Шиян Олена – науковий співробітник науково-дослідного відділу природи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.

Щербань Анатолій – старший викладач Харківської державної академії культури, кандидат історичних наук, доктор культурології.

ЗМІСТ

Кононенко Михайло. Переднє слово.	3
Бабенко Людмила. Самійло Величко та його «Літопис»: перспективи меморіалізації	5
Діптан Ірина. Михайло Грушевський про чинники поразки державницьких домагань Івана Мазепи	9
Сердюк Ігор. «Дитячі побоїща» в літописах Самійла Величка і Григорія Грабянки	18
Сушко Наталія. Самійло Величко і Батурин	22
Щербань Анатолій. «Літопис» Самійла Величка як «перша згадка» про Диканьку в писемних джерелах	28
Шерстюк В'ячеслав. До питання про час осадження містечка Котельва	32
Мокляк Володимир. Сповідний розпис церкви Святого Великомученика Георгія Переможця в с. Жуки Полтавського полку 1754 року	38
Бороденко Олена. Історико-демографічний аналіз Жуківської сільської громади за матеріалами сповідних розписів 1775 року	71
Гейко Анатолій. Рання історія мачуських церков (XVII – перша половина XVIII ст.)	88
Макаренко Сергій. Шведський обоз біля Пушкарівки у день Полтавської битви	94
Сулима Оксана. Пістолі без прикрас	106
Кондратенко Тамара, Кондратенко Наталія. Мисливська аркебуза XVII–XVIII ст.	113
Шаповал Лариса. Козацька страва галушка у харчуванні населення Полтавщини	119
Супруненко Олександр. Пам'ятки археології поблизу с. Патлаївки під Полтавою	126
Баранець Петро. Археологічні знахідки з околиць с. Бречківки Полтавського району	139
Мельникова Ірина. Вістря стріли XII–XIV ст. з Полтавського району	142
Скирда Антоніна, Скирда Олег. Початкова освіта у с. Жуки наприкінці XIX – на початку XX ст.	146
Лимар Олександр. Уродженці с. Жуки – учасники Першої світової війни 1914–1918 рр.	153

Сиволап Наталія. Славні трудівники сіл Жуки і Тахтаулове	163
Шиян Олена, Лавріненко Алла. До питання про орні- тофауну села Жуки Полтавського району	167
Остроушко Костянтин. Свято-Покровська парафія с. Жуки	173
Катренко Дар'я. Літопис Самійла Величка – видатна історико-літературна пам'ятка козацької доби	175
Список скорочень	179
Автори	180

План розташування.

- 1 – кургани; 2 – територія поселення; 3 – забудова села;
4 – городні ділянки; 5 – шосе; 6 – зольники;
7 – лісонасадження та кущі на схилах; 8 – садки і лісосмуги.

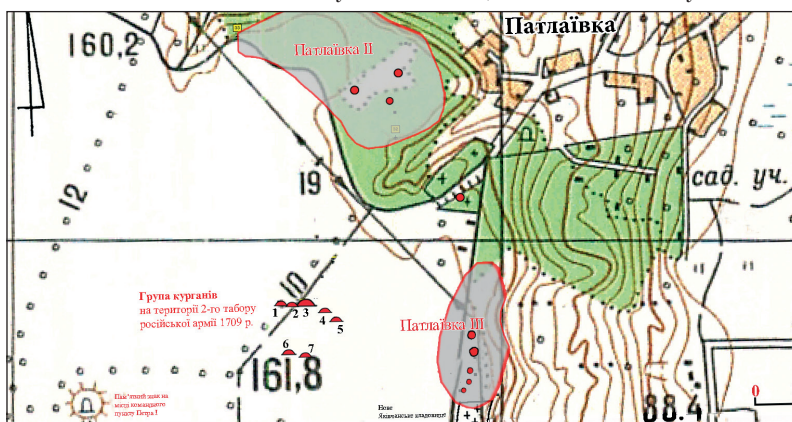

Рис. 2. Патлаївка II і III, селища середньо- та пізньоскіфського часу; Дальні Яківці, група курганів. План розташування.

Рис. 3. Дальні Яківці, група курганів. Насип № 2. З південного заходу.

Рис. 4. Дальні Яківці, група курганів. Насипи №№ 4 і 5.
З південного заходу.

До статті Сиволап Наталії
«Славні трудівники сіл Жуки і Тахтаулове»

Могила Героя Соціалістичної
Праці М. М. Трирог (с. Жуки)

Могила Героя Соціалістичної
Праці М. Т. Плескач (с. Жуки)

